

HÁLÓ VAGY LABIRINTUS? A VILÁGHÁLÓN FÜGGŐK (POTENCIÁLIS) TÉRÉLMÉNYE*

Békés Vera

a filozófiatudomány kandidátusa, ny. tudományos főmunkatárs,
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet
bekes.veronika@btk.mta.hu

Pszichológusok és pedagógusok fel-felvetik, hogy a világhálón való „állandó lógás” *ártalmas függőséget* alakíthat ki a fiatal korosztályban, és ez személyiségük egyfajta regressziójával fenyeget. Szokás ilyenkor az egykori neves brit pszichoanalitikus, Donald Winnicott elméletére hivatkozni, és úgy tekinteni a jelenséget, hogy a hálón függő személy úgy mond *visszasüllyed* a csecsemőkori tapasztalatszerzés színterére, az „elég jó anya által biztosított potenciális térbe”, és ott ragad a labirintusban. Ez az utalás azonban alapvető félreértésen alapul. Tévedés a világhálót valamifajta labirintusként szemlélni, és ezt a metaforát követve a virtuális hálót eleve fizikai értelemben „valóságos” térként fogni fel, a kapcsolódási lépéseket pedig úgy tekinteni, mint egy kiépített útvesztőben való bolyongást.

A labirintus – útvesztő, mesterséges építmény. Célja, hogy fogva tartson egy fenyegető szörnyet, esetleg megvédjen valamit vagy valakit az illetéktelen behatolótól, vagy, hogy végighaladva rajta és kijutva belőle, szimbolikusan újjászülessen a vándor. *Végigjárni* a

labirintust a legtöbb kultúrában egyfajta beavatási próbát jelent, és célt érni csak a legalkalmasabbaknak (legbátrabbaknak, legszerecsébbeknek), sikerülhet. Letérni az egyedüli helyes útról pedig azzal fenyeget, hogy talán odaveszünk örökre.

Winnicott a potenciális tér fogalmának megalkotásánál nem használta a labirintus metaforát. Ellenkezőleg, bírálta a lélektanban uralkodó tradicionális szemléletet, amely az életesemények terét radikálisan két részre bontja: egy „reális”, nyilvános külvilágra, meg egy mások számára hozzáférhetetlen „belső” lelkvilágra. Ez a felfogás nem tud számot adni a kétségtelenül létező „köztes”, „átmeneti” avagy „potenciális” térfajtáról, amely a csecsemőkori tapasztalatszerzés alapvető jelentőségű terepe, („Az élményeknek az a köztes tere, amellyel kapcsolatban *nem merül fel a kérdés, hogy vajon egy belső vagy egy külső (másokkal megosztható) valósághoz tartozik-e...*” [Winnicott, 1999, 100., Kiem. B. V.]) A gondviselő szülő által létesített és folyamatosan biztosított (nem külső és nem belső) potenciális tér alkotja a csecsemő élményvilágának fő színterét, és – ez nagyon lényeges – nem tűnik el véglegesen a későbbi életünk folyamán: „fennmarad abban az intenzív

élményben, mely sajátja a vallásnak, művészeteknek, az imaginatív életnek, valamint a kreatív tudományos munkának.” (Winnicott, 1999, 14.) Ez a tér egyben a kulturális élmény keletkezési helye, ahol – mondja Winnicott – „a *fohlyamatosság* átadja a helyét az *összefüggésnek*” (Winnicott, 1999, 101.).

„Mit teszünk például, amikor egy Beethoven-szimfóniát hallgatunk, vagy egy képtárban barangolunk, vagy a *Troilus és Cressidát* olvassuk az ágyban, vagy éppen teniszezünk? Mit csinál egy kisgyermek, amikor anyja védőszárnyai alatt a padlón ülve játszik? Mit csinál egy csoportnyi tizenéves egy popkoncerten? A kérdés nemcsak az, mit csinálunk. Azt is meg kell kérdeznünk: *hol vagyunk (ha egyáltalán vagyunk valahol)?* [...] Hol vagyunk, amikor azt tesszük, amit időnk nagy részében tényleg, nevezetesen, amikor jól érezzük magunkat?” (Winnicott, 1999, 105–106.) Ma nyilvánvalóan azt is kérdezhetné: hol vagyunk, amikor például a világhálón böklászunk, böngésszük vagy éppen szerkesztjük a *Wikipédiát*, vagy amikor a Facebookon csevegünk a világ másik felén élő barátunkkal.

Winnicott „Hol vagyunk?” kérdésének mélységét mostanában kezdjük értékelni, amióta életünkben egyre nagyobb szerepet játszik a világháló virtuális terében való spon-tán tájékozódás. E bolyongás-jelenség kapcsán is *értelmetlen* feltenni a kérdést, hogy vajon ez a terep a másokkal megosztható, külső valósághoz tartozik-e vagy pedig csak az illető belső világának része.

A háló – szemben az épített, megtervezett labirintussal – kvázi természeti jelenség, olyan komplex rendszer, amelynek a szereplők maguk egyszerre építői, használói és fenntartói. A kapcsolati utak nem léteznek előzetesen (mint a labirintusban). Barabási Albert-László sosem mulasztja el hangsúlyozni, hogy

különbséget kell tennünk az internet mint műszakilag megtervezett fizikai rendszer és a *világháló*, mint szabadon bővülő, fejlődő információs, kapcsolathálózati rendszer között. Ilyen értelemben a világhálóba nem lehet „belegabalyodni” vagy „elveszni”. Könnyen lehet viszont kívül rekedni az igazán fontos kis világokon, ezért alulinformálnak és „lát-hatatlanok” maradni (Barabási, 2003, 5.).

Mi tehát az az újdonság, ami miatt joggal beszélhetünk egy új paradigma megjelenéséről? Hiszen hálózatok létezéséről régóta tudunk, pontosabban: az a gondolat, hogy a világban nagyon sok olyan komplex jelenség létezik, amelynek belső struktúrája hálózat-jellegű, egyáltalán nem újdonság. Amit nem tudtunk, és most is inkább csak sejtünk, az, hogy mekkora horderejű ez a felismerés. Megkockáztatható az állítás, hogy a hálózottság a huszonegyedik század új térelménye. A térész-lelés, a térben való tájékozódás, eligazodás ugyanis nem pusztán biológiai adottság, és nem is csupán individuális képesség. A személyes térelmény forrása a „kollektíven létrehozott és átélt realitás. A térészlelés fejlődését, a világban való eligazodás képességét a kollektív élményekből való részesedés iránya és mértéke határozza meg.” (Kállai et al., 1998, 33.)

Már kisiskolás korban leszoktatnak bennünket a világlátás „gyerekes” módjairól, és megtanítanak a térbeli dolgok „egyedül helyes” szemléletére: a fent–lent, a közel–távol fogalmaira, a centrum és a periféria összefüggésének megértésére stb. Ábrázoláskor pedig elvárják, hogy tartsuk tiszteletben a valóságos arányokat. Ezzel a mechanikus térszemlélettel a világháló valóban egyfajta előre rögzített, veszedelmes labirintusnak tűnhet, ahol a tévelygő könnyen utat téveszt.

A világhálót folyamatosan használó emberek (köztük nem csak a fiatalok) azonban

* Jelen írás fő gondolatait egy korábbi tanulmányomban tágabb összefüggésben tárgyaltam, Békés Vera (2008).

már kezdettől elsősorban társas létük *kiterjesztésének élményeként* élnek meg hálózati interakcióikat. Ez másfelől azt is jelenti, hogy a virtuális világban való aktív tájékozódása során az átlagos felhasználóban fontos szerephez jutnak azok a már-már elfeledett, de legalábbis reflektálatlanul hagyott spontán képességek, amelyekre a winnicotti értelemben vett, a gondviselőnk által biztosított potenciális térben tettünk szert egykor.

Ez akkor is így van, ha – mint a webet feltérképező hálózatkutatók rájöttek, a világháló topológiai szerkezetéből következően az információhoz való hozzáférés esélye korántsem demokratikus. Akárhogy is, ha a világháló sajátosságait a winnicotti 'potenciális tér' koncepció segítségével értelmezzük, akkor világossá tehető, hogy *a világháló nem labirintustermészetű* jelenség. És viszont: az utóbbi évtized hálózatkutatói eredményei nagyban hozzájárulhatnak a winnicotti potenciális tér körüli misztikum eloszlásához. A „labirintus” metaforáról a „hálóra” való átterés a lélektanban minden bizonnyal nagyon természetesen hathatna például a terápiás „út” természetének ártértelemezésére.

Az újfajta térélményről lehet beszélni, de *hozzászokni* csak konkrét gyakorlati tapasztalatok megszerzésével lehet. A hálózatelmélet nagy sikerének magyarázata talán leginkább abban rejlik, hogy az egyre növekvő

világháló, együtt a mobil hálózati eszközök-höz való mind nagyobb tömegek számára könnyű hozzáféréssel, olyan potenciális teret tart fenn, amely lehetővé teszi számunkra a virtuális kapcsolatok hálójában való folyamatos interaktív működést, az eléggé megbízható információhoz való azonnali hozzáférést, a szerzett információk mérlegelését és nem utolsósorban a tényleges összekapcsoltság, hálózottság élményét, megtapasztalását. Nekünk, interaktív hálózatépítő „lakóknak” éppen ilyen napi tapasztalatokra van szükségünk ahhoz, hogy végre változás következzen be az újkorban kialakult – és az iskolai tanulmányaink során valamennyiünkben szilárd tapasztalattá merevedett „newtoniánus” térszemléletünkben. Egyre bizonyosabb ugyanis, hogy ami a virtuális hálózat működtetése révén immár valamennyiünk számára *valódi, átélt térélménnyé* válik, nem más, mint az a – sokáig csak pusztán elvont képletek formájában létező – fizikai tér-idő koncepció, amely a tudományos gondolkodásban már több mint száz éve megjelent, s a tudományos gyakorlatban is már legalább fél százada felváltotta a klasszikus fizika tér- és időszemléletét.

Kulcsszavak: *kiterjesztett valóság, hálóéletelmélet, csecsemőkori tapasztalat, térélmény, labirintus, Donald Winnicott*

Kállai János – Karádi Kázmér – Tényi Tamás (1998): A térélmény kultúrtörténete és pszichopatológiája. Budapest: Tertia Kiadó

Winnicott, Donald W. (1990): *Játszás és valóság*. Budapest: Animula Kiadó

IRODALOM

Barabási Albert-László (2003): *Behálózva*. Budapest: Magyar Könyvklub

Békés Vera (2007): Hálózat és (potenciális) térélmény. *Café Babel*. 55. 45–55.

Tanulmány

PORTUGÁLIA ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM MAGYAR MENEKÜLTJEI

Szilágyi István

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet
szortega@freemail.hu

Magyarország a kelet-közép-európai térség részeként a huszadik században négyezer kelet felé a világpolitikai érdeklődés előterébe. Először az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követő, forradalmi és ellenforradalmi megmozdulásoktól hangos zűrzavaros időszakban. Másodsorban a nagy háborút lezáró jalta–potsdami egyezmények eredménye- és következményeképpen. Harmadsorban az 1956-os forradalom idején. Negyedsorban a bipoláris világ és a hidegháború korszakának végét jelentő megegyezési rendszerváltozás periódusában. A napjainkig legnagyobb hatású, „saját jogú”, önálló, világtörténelmet alakító nemzeti hozzájárulásnak az *1956-os magyar forradalom* bizonyult. A forradalom történetével, vereségének okaival, Nagy Imre és mártírtársainak kivégzésével, az eseményekből levonható tanulságok összegzésével kapcsolatos nemzetközi elemzések már az 1956. november 4-ét követő napokban megkezdődtek.

Történelmi tény, hogy a magyar forradalmat az 1956. november 4-én, hajnalban meg-

induló szovjet intervenció verte le. Ezt követően rövid idő alatt mintegy 200 000 honfitársunk kényszerült elhagyni az országot, és a megtorlások elől külföldre menekülni. Az eltávozottak jelentős százalékát tették ki a családjukkal vagy család nélkül távozó gyerekek, fiatalok és fiatal felnőttek.

A magyar forradalom menekültjeinek megsegítése érdekében széles körű nemzetközi humanitárius összefogás bontakozott ki. Ebben részt vettek a Nemzetközi Vöröskereszt és a Karitás, az egyes országok és civil szervezeteik, valamint az ENSZ erre szakosodott intézményei is.

A világszerte kibontakozó szolidaritási kampány és szolidaritási akcióorozat hatalmas visszhangot kiváltva elérte Portugáliát is. Az ország a Portugál Vöröskereszt és a Portugál Karitás révén jelentős részt vállalt a magyar menekültek megsegítésében. A lisszaboni kormányzat a Portugál Karitással és a Portugál Vöröskereszttel egyetértve és együttműködve, azok tevékenységét külföldi nagy-